प्रा. डॉ. नलिनी आबासाहेब महाडीक
(एम. ए. पीएच. डी.)
प्रपाठक, मराठी विभाग प्रमुख
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा.

꧁ प्र मा ण प त्र ꧂

प्रमाणित करण्यात येते की, श्री. भोसले अनिल हणमंत यांनी शिवाजी विद्यापीठाच्या एम. फिल. पदवीसाठी सादर केलेल्या 'केशव मेश्राम यांच्या 'गाळ आणि आभाळ' व 'गळतीचे क्षण' या प्रबंधिकेसाठी केलेले सर्व संशोधन माझ्या मार्गदर्शनाखाली झालेले आहे. प्रबंधिकेसाठी ज्या संदर्भ साहित्याचा आधार घेण्यात आला. त्याचा आवश्यक तेथे यथोचित निर्देश केलेला आहे. परिशिष्ठात आवश्यक त्या साधनांनी सूची केलेली आहे.

श्री. भोसले अनिल हणमंत यांनी ही प्रबंधिका स्वंतत्ररित्या लिहिली असून ती इतर कोणत्याही विद्यापीठातील कोणत्याही अन्य परीक्षेसाठी सादर केलेली नाही.

सदर प्रबंधिका शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विषयातील एम. फिल. पदवीसाठी सादर करण्यास माझी अनुमती आहे.

सातारा :

दिनांक : ३० / ६ / २००५

सौ. नलिनी महाडीक

प्रा. डॉ. सौ. नलिनी आबासाहेब महाडीक
(मार्गदर्शिका)
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा

Prin. K. S. MOHITE
Chh. Shivaji Cllege,
Satara..

CERTIFICATE

This is to certify that Shri. Bhosale Anil Hanmant, of this college, was a regular student of M. Phil. (Marathi) during the academic year 2002-2005 to the best of my knowledge. He bears to good moral character.

Place : Satara

Date ३०/०६/2005.

Principal,
Chh. Shivaji College,
Satara.

प्र ति ज्ञा प त्र

'केशव मेश्राम' यांच्या 'गाळ आणि आभाळ' व 'गळतीचे क्षण' विषयावरील सदरची प्रबंधिका मी शिवाजी विद्यापीठाच्या एम. फिल. (मराठी) पदवीसाठी लिहिलेली आहे. ही प्रबंधिका अथवा त्यातील कोणताही भाग मी अन्यत्र कोठेही कोणत्याही परिक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

सातारा

दिनांक : ३० / ०६ / २००५

अनिल हणमंत भोसले
(अभ्यासक)
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा.

ऋ ण नि र्दे श

शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल. पदवी परीक्षसाठी **''केशव मेश्राम यांच्या ''गाळ आणि आभाळ'' व ''गळतीचे क्षण''** या ललित गद्याच्या आधारे ही प्रबंधिका सादर करताना मला अत्यंत आनंद होत आहे.

बाल मनावर समतेचे, समानतेची बीजे रुजल्यामुळे केशव मेश्रामांच्या ललित गद्यांचा अभ्यास करताना मला संकोच वाटला नाही. दलित साहित्यातील एक वेगळया प्रकारचे व्यक्तीमत्त्व मला **'गाळ आणि अभाळ' व 'गळतीचे क्षण'** या ललित गद्यातून दिसून आले क्वचितच विद्रोह नकार दिसून आला. समाजातील सर्वसामान्य, खालच्या वर्गातील व्यक्तीचे दैनंदिन जीणे, आहिंसा, परिस्थितीशी मिळते जुळते घेणारी वास्तववादी माणसे मेश्रामांची लेखनी बनतात. वरील दोन – ललित गद्याच्या रुपाने केशव मेश्रामाच्या वाङ्.मयीन कार्याचा व व्यक्तिमत्त्वाचा आढावा घेता आला. सर्व समान्य तळागळातील व्यक्ती आभाळापर्यंत (२००५ च्या नाशिक येथील अखिल भारतीय मराठी साहित्य संम्मेलनाच्या अध्यक्षा पर्यंत) मजल मारु शकते हा आदर्श घेण्यासारखा आहे.

जेव्हा–जेव्हा मी **'गाळ आणि आभाळ' व गळतीचे क्षण** या ललित गद्याचा अभ्यास करत होतो, तेव्हा मेश्रामांनी चित्रित केलेली भूमी, व्यक्ती ही माझ्या अनुभवाची परिचयाची आहे असे वाटायचे या लोकांचे दु:ख, दारिद्रिय, धर्मभोळेपणा, अस्पृश्यता, परिस्थितीशी करावा लागणारा संघर्ष यांचा चिकित्सक अभ्यास मला या दोन ललित गद्याच्या सहाय्याने करता आला.

प्रबंध लेखनाचे श्रेय हे केवळ एका व्यक्तीचे नसते हिरव्यागार वृक्षाच्या बहरासाठी जसे खत, पाणी, हवा, सूर्यप्राकाश इत्यादीची आवश्यकता असते त्याप्रमाणे या लघुप्रबंध लेखनास मला अनेकाचे अमूल्य सहकार्य लाभले आहे. 'गुरू' म्हणजे अंधारातून प्रकाशाकडे होवून जाणरा अज्ञाताकडून ज्ञाताकडून घेवून जाणारा असतो. अशा गुरूपैकी प्रा. डॉ. सौ. नलिनी महाडीक मॅडम झोपेत देखील प्रबंधाची आठवण करून देत चुकीच्या ठिकाणी चूक दाखवित. बरोबरच्या ठिकाणी बरोबर म्हणत. मला सुरूवाती पासूनच लेखनाची प्रेरणा त्यांनी दिली.

सातत्याने जागरूक राहून वरचेवर काम पाहिले. अशा या गुरूंचे उपकार मला कशानेही फेडता येणार नाहीत. त्यांच्या ऋणातून मुक्त होण्याऐवजी त्यांच्या ऋणातच राहण्यात मला धन्यता वाटते.

आमच्या कॉलेजचे प्राचार्य मा. के. एस. मोहिते सर यांनी वेळोवेळी संशोधानाची चौकशी करून संशोधनांसाठी लागणा—या सर्व साहित्याच्या मदती बरोबरच ध्येयवाद, वास्तवता, शिस्त, प्रामाणिकपणा इत्यादीचे धडे त्यांनी दिले. कॉलेजमधील मराठी विभागातील सौ. गायकवाड, सौ. भुतकर, सौ. देठे, श्री. पावस्कर सर इत्यादी तज्ञ मंडळीनी मार्गदर्शन केले. शिवाजी विद्यापीठाचे मराठी विभाग प्रमुख डॉ. विश्वनाथ शिंदे, डॉ. रविन्द्र ठाकूर यांनी योग्य व अचूक मार्गदर्शन केले त्यांचा मी शतश: ऋणी आहे.

या प्रबंधासाठी खारीचा वाटा उचलणारे माझे वडील श्री हणमंत कुंडलीक भोसले, आई सौ. पार्वती भोसले यांचे चिरदायी आशिर्वाद, दिपस्तंभाप्रमाणे वादळातील नौकेला मार्गदर्शन करणारे माझे थोरले बंधू श्री विजय भोसले, वहिनी सौ. वनिता भोसले, धाकटा बंधू संतोष भोसले, सौ. शुभांगी भोसले, कृष्णा मुसळे (मामा), चि. राहुल, कु. नीता, दीपा, यांच्या प्रेरणा, मार्गदर्शना मुळे हे लेखन पूर्ण होऊ शकले. या सर्वांचा मी ऋणी आहे.

या लघुप्रबंधासाठी 'केशवमेश्राम यांनी मला सहकार्य केले त्याबद्दल त्यांचा मी हार्दिक ऋणी आहे. संपूर्ण लेखनासाठी मला छत्रपती शिवाजी कॉलेज सातारा, रसिक साहित्य पुणे यांचे सहाकार्य मिळाले. त्याबद्दल त्यांचे प्रमुख व सेवकांचा मी अत्यंत आभारी आहे.

आत्मकथनपर गौरव होणा—या मराठी साहित्यात माझी ही थोडीशी आत्मकथा मांडली. ती केवळ मन मोकळे करण्यासाठी. मराठी भाषेचे उद्गाते श्री ज्ञानेश्वर महाराज व त्यांचे सर्व वारकरी संप्रदयातील संत, तसेच रयतशिक्षण संस्था, स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था यांच्या मुळे माझा आत्मविश्वास वाढला. माझा सर्वांगिण विकास होण्यासाठी मोलाची मदत झाली या ऋणाची नोंद व्हावी म्हणूनच हे सर्व लिहिले आहे.

स्थळ : सातारा

दिनांक : / /2005 **श्री. अनिल हणमंत भोसले.**